

## ŞAGİRD LƏRİN MÜSTƏQİL İŞİ KİMİ KİMYA MƏSƏLƏRİNİN HƏLLİ ÜSULLARI

A.C.Mahmudova

Gəncə Dövlət Universiteti, doktorant

Şagirdlərin müstəqil işlərindən biridə, onların zehni fəaliyyətləri nəticəsində əldə etdikləri bilikləri müstəqil olaraq kimya məsələlərinin həllinə tətbiq etmələridir.

### 1. Kimyanın ilkin anlayışları

1)

Həllədicilər	Maddələr (bərk)		
	X	Y	Z
I	həll olmur	həll olmur	həll olur
II	həll olur	həll olur	həll olmur
III	həll olmur	həll olur	həll olur

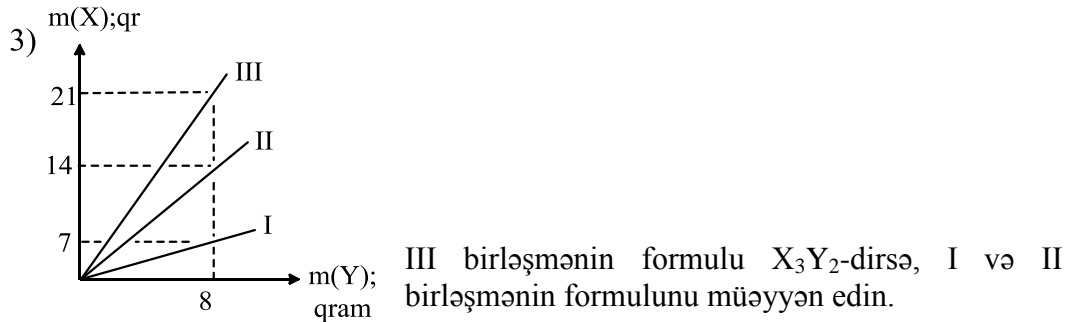
X, Y, Z maddələrindən ibarət qarışıqdakı maddələri bir-birindən ayırmaq üçün hansı həllədicilərdən və hansı ardıcılıqla istifadə etmək olar?

**Həlli:** Maddələrdən biri əlavə edilmiş ilk həllədicidə həll olmalı, digər ikisi isə həll olmamalıdır. Onda ilk olaraq I həllədicisi əlavə edilərkən Z həll olur, X və Y bərk maddələri qalır. Qalan X və Y-dən ibarət qarışıqın üzərinə elə həllədicisi əlavə edilməlidir ki, bərk maddələrdən biri həll olsun, digəri isə həll olmasın. Onda qalan X + Y qarışıqının üzərinə III həllədicisi əlavə edildikdə Y həll olur, X isə olduğu kimi qalır. Hər həll etmədən sonra alınan qarışıq süzmə ilə ayrılır. Deməli cavab əvvəlcə I, sonra isə III olmalıdır.

2) 60°C-də maddələrin aqrekat halını müəyyən edin.

Maddələr	$t_{\text{er.}}^{\circ\text{C}}$	$T_{\text{qay.}}^{\circ\text{C}}$
X	+10	+120
Y	-20	+40
Z	+30	+130

**Həlli:** Hər hansı maddə ərimə temperaturunadək bərk, ərimə və qaynama temperaturu arasında maye, qaynamadan sonra isə qaz halında olur. Onda 60°C-də X-bərk, Y-qaz, Z-maye halda olar.



**Həlli:**  $X_3Y_2$  birləşməsində qrafikə əsasən  $3x = 21$ ;  $x = 7$ ;  $2y = 8$ ;  $y = 4$  olur. Onda

I birləşmə  $X Y_2$  II birləşmə  $X Y$  olur.  
 $7 \cdot 4 \cdot 2 = 8$   $7 \cdot 4$   
 $14 \cdot 8$

**Cavab:** I.  $XY_2$ ; II.  $XY$

4)  $X_2Y_3$  birləşməsində  $m(X)/m(Y)$  nisbətini müəyyən edin.

Birləşmə	Birləşmədə $m(X)/m(Y)$
$X_3Y_4$	21/8

**Həlli:**  $X_3Y_4$  birləşməsində  $\frac{3x}{4y} = \frac{21}{8}$ ;  $\frac{x}{y} = \frac{7}{2}$ ;  $x = 3,5y$ .

$X_2Y_3$  birləşməsində  $\frac{2x}{3y} = \frac{2 \cdot 3,5y}{3y} = \frac{7}{3}$  olur.

5) Y və X-i müəyyən edin.  $A_r(\text{Cu}) = 64$ ;  $A_r(\text{S}) = 32$ .

Birləşmə	Birləşmədə $\omega(\text{S})$	$M_r(\text{maddə})$
$\text{Cu}_x\text{S}$	20%	Y

**Həlli:**

$\text{Cu}_x\text{S}$   $32 \rightarrow 20\%$  /  $x=2$ ;  
 $64x \ 32$   $64x \rightarrow 80\%$

Onda,  $M_r(\text{Cu}_2\text{S}) = 2 \cdot 64 + 32 = 160$ .

6) x-i müəyyən edin.  $M_r(\text{NaJ}) = 150$ ;  $M_r(\text{H}_2\text{O}) = 18$ .

Kristalhidrat	Kristalhidratın kütləsi (qramla)	Kristalhidratda $m(\text{NaJ})$ ; qramla
$\text{NaJ} \cdot x\text{H}_2\text{O}$	18,6	15

**Həlli:**

$$\begin{array}{r} 18,6 \text{ qr} \\ \hline 15 \quad 3,6 \\ \text{NaJ} \cdot x\text{H}_2\text{O} \quad 18x = 36; x = 2. \\ 150 \quad 18 \cdot x \end{array}$$

7) 96 qram  $\text{X}_3\text{Y}_8$  almaq üçün neçə qram Y lazımdır?

Maddə	Kütləsi (qramla)	Maddədə $m(\text{X})$ ; qramla
$\text{X}_2\text{Y}_4$	16	12

**Həlli:**  $\text{X}_2\text{Y}_4$ -də;  $2x = 16$ ;  $x = 8$ ;  $4y = 12$ ;  $y = 3$

Onda  $\text{X}_3\text{Y}_8$ -də  $m(\text{X}) = 3x = 3 \cdot 8 = 24$ ;  $m(\text{Y}) = 8 \cdot 3 = 24$ .

$\text{X}_3\text{Y}_8$  48 q  $\text{X}_3\text{Y}_8$  almaq üçün  $\rightarrow 24$  q Y lazımdırsa

$24 + 24 = 48$ ; 96 q  $\text{X}_3\text{Y}_8$  almaq üçün  $\rightarrow a$  qram Y lazımdır.

Onda  $a = 48$  qram.

8) X və Y-i müəyyən edin;  $A_r(\text{S}) = 32$ ;  $A_r(\text{O}) = 16$

Qarışıqı əmələ gətirən maddələr	Maddələrin mol miqdarı	Qarışıqda		
		$\omega(\text{S})$ ; %	$\omega(\text{O})$ ; %	$\omega(\text{metallar})$ ; %
$\text{Na}_2\text{SO}_3$	a	x	y	40
$\text{Li}_2\text{SO}_3$	b			
$\text{ZnSO}_3$	c			

**Həlli:** Metalların kütlə payı ümumilikdə 40%-dirsə, qarışıqda  $\text{SO}_3$ , 60% olar.



32:48

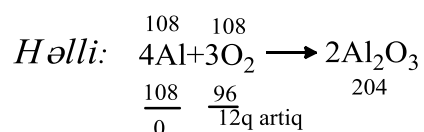
2:3

Deməli 60%-in  $2/5$ -i S,  $3/5$ -ü isə oksigendir ( $2+3 = 5$ ).

Onda:  $\omega(\text{S}) = 60 \cdot \frac{2}{5} = 24\%$ ;  $\omega(\text{O}) = 60 \cdot \frac{3}{5} = 36\%$

9) X və Y-i müəyyən edin.  $A_r(\text{Al}) = 27$ ;  $A_r(\text{O}) = 16$

Qarşılıqlı təsirdə olan maddələr	Kütləsi(qramla)	Reaksiya məhsullarının kütləsi (qramla)	Artıq qalan:	
			Maddə	Maddənin kütləsi(qramla)
Al	m	204	X	Y
O <sub>2</sub>	m			

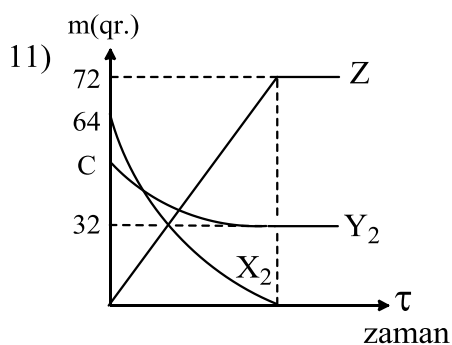


Onda:  $X \Rightarrow \text{O}_2$ ;  $Y = 12qr$

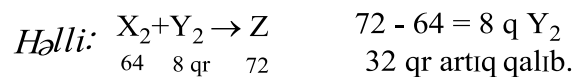
10) X-i müəyyən edin.

Reaksiyaya daxil olan maddələr	Kütləsi (qramla)	a/b nisbəti	16 qram kükürlə reaksiyaya daxil olan m(Ca); qramla
Ca	a	5/4	X
S	b		

*Həlli:* Cədvələ əsasən 5 qr Ca  $\rightarrow$  4 qr S ilə reaksiyaya girərsə,  
X qr Ca  $\rightarrow$  16 qr S ilə reaksiyaya girər.  
 $X = 20$  qr Ca.



$X_2$  və  $Y_2$ -nin reaksiyasından Z-in alınması reaksiyasına aid qrafikə əsasən C-ni müəyyən edin.



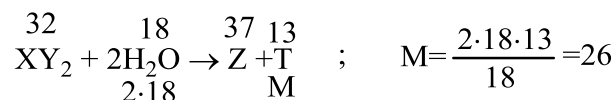
Onda:  $C = 8 + 32 = 40$  qr

12) T-nin nisbi molekul kütləsini müəyyən edin.  $A_r(\text{H}) = 1$ ;  $A_r(\text{O}) = 16$

Reaksiya	
$\text{XY}_2 + 2\text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{Z} + \text{T}$	
Maddələr	Kütləsi (qr)
$\text{XY}_2$	32
$\text{H}_2\text{O}$	18
Z	37

**Həlli:** Bu məsələni həll etmək üçün maddə kütləsinin saxlanması qanununu tətbiq etmək lazımdır. "Reaksiyaya daxil olan maddələrin kütlələri cəmi, alınan maddələrin kütlələri cəminə bərabərdir".

$$m(\text{T}) = m(\text{XY}_2) + m(\text{H}_2\text{O}) - m(\text{Z}) = (32 + 18) - 37 = 13.$$



**Cavab:**  $M_r(\text{T}) = 26$ .

## 2. Maddə miqdarı. Avoqadro qanunu

Bu mövzuya aid məsələləri həll etmək üçün şagirdlər aşağıdakı düsturları bilməlidir.

$$v = \frac{m}{M}; \quad v = \frac{N}{N_A}; \quad v = \frac{V(\text{qaz})}{V_M}; \quad \text{Normal şəraitdə } V_M = 22,4 \text{ l.}$$

$$\varphi(\text{qaz}) = \frac{V(\text{qaz})}{V(\text{qarışıq})} \cdot 100\%; \quad \omega(\text{maddə}) = \frac{m(\text{maddə})}{m(\text{qarışıq})} \cdot 100\%.$$

$$\rho(\text{qaz}) = \frac{M(\text{qaz})}{V_M} = \frac{M(\text{qaz})}{22,4}; \quad \rho(\text{məh}) = \frac{m(\text{məh})}{V(\text{məh})}; \quad M_{\text{orta}} = \frac{v_1 M_1 + v_2 M_2 + \dots}{v_1 + v_2 + \dots}$$

$$\frac{\rho(x)}{\rho(y)} = \frac{M(x)_{\text{qaz}}}{M(y)_{\text{qaz}}} = D \text{ (nisbi sıxlıq)}; \quad M(X)_{\text{qaz}} = M(Y)_{\text{qaz}} D_y$$

1)

I  $t=0^\circ\text{C}$ , V l, 1 atm

1,5 mol  $\text{C}_2\text{H}_6$   
1,5 mol X

II  $t=0^\circ\text{C}$ , V l, 1 atm

3 mol  $\text{CH}_4$

$m(\text{I}) = m(\text{II})$  olduğundan X maddəsini müəyyən edin.

$A_r(\text{C}) = 12$ ;  $A_r(\text{H}) = 1$ .

**Həlli:**  $m(\text{maddə}) = v(\text{maddə}) \cdot M(\text{maddə})$ . Onda:

$$1,5 \cdot 30 + 1,5 \cdot x = 3 \cdot 16; \quad 45 + 1,5x = 48; \quad 1,5x = 3; \quad M(X) = 2; \quad X \Rightarrow \text{H}_2$$

2) Qarışıqdakı metanın həcm payını (%-lə) hesablayın.

$M_r(\text{CH}_4) = 16$ ;  $M_r(\text{NH}_3) = 17$ .

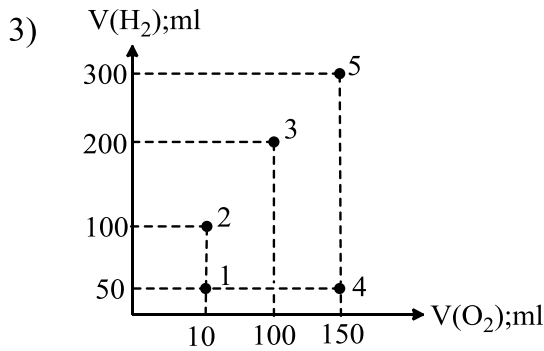
Qarışığın tərkibi	Maddələrin kütləsi (qr)
CH <sub>4</sub>	4
NH <sub>3</sub>	17

$$\text{Həlli: } V(\text{CH}_4) = \frac{m}{M} \cdot V_M = \frac{4}{16} \cdot 22,4 = 5,6 \text{ l.}$$

$$V(\text{NH}_3) = \frac{m}{M} \cdot V_M = \frac{17}{17} \cdot 22,4 = 22,4 \text{ l.}$$

$$V(\text{qarışıq}) = V(\text{CH}_4) + V(\text{NH}_3) = 5,6 + 22,4 = 28 \text{ l.}$$

$$\varphi(\text{CH}_4) = \frac{V(\text{CH}_4)}{V(\text{qarışıq})} \cdot 100\% = \frac{5,6}{22,4} \cdot 100\% = 25\%.$$



O<sub>2</sub> və H<sub>2</sub>-dən ibarət qarışığa aid qrafikin hansı nöqtəsində  $D_{\text{H}_2} = 6$  olan qaz qarışığı alınır?  $M_r(\text{H}_2) = 2$ .

$$\text{Həlli: 1-ci nöqtədə } M_{\text{orta}} = \frac{V_1 \cdot M_1 + V_2 \cdot M_2}{V_1 + V_2} = \frac{50 \cdot 2 + 50 \cdot 32}{100} = \frac{34}{100} = 17; D_{\text{H}_2} = \frac{17}{2} = 8,5.$$

$$2\text{-ci nöqtədə } M_{\text{orta}} = \frac{100 \cdot 2 + 50 \cdot 32}{150} = \frac{36}{3} = 12; D_{\text{H}_2} = \frac{12}{2} = 6.$$

$$3\text{-cü nöqtədə } M_{\text{orta}} = \frac{200 \cdot 2 + 100 \cdot 32}{300} = \frac{36}{3} = 12; D_{\text{H}_2} = \frac{12}{2} = 6.$$

$$4\text{-cü nöqtədə } M_{\text{orta}} = \frac{50 \cdot 2 + 150 \cdot 32}{200} = \frac{100}{4} = 25; D_{\text{H}_2} = \frac{25}{2} = 12,5.$$

$$5\text{-ci nöqtədə } M_{\text{orta}} = \frac{300 \cdot 2 + 150 \cdot 32}{450} = \frac{36}{6} = 12; D_{\text{H}_2} = \frac{12}{2} = 6.$$

**Cavab:** 2, 3, 5 olur.

4)  $A_r(\text{X})$ -i müəyyən edin.  $A_r(\text{O}) = 16$ ;  $A_r(\text{S}) = 32$ .

Qarışığın tərkibi	$v(\text{mol})$	$m(\text{qarışıq})$ (qramla)
X <sub>2</sub> O	0,8	21,2
X <sub>2</sub> S	0,2	

**Həlli:**

$$m_{(\text{qarışıq})} = m(\text{X}_2\text{O}) = m(\text{X}_2\text{S}) = v_1 \cdot M_1 + v_2 \cdot M_2 = 0,8(2x+16) + 0,2 \cdot (2x+32) = 21,2.$$

$$1,6x + 12,8 + 0,4x + 6,4 = 21,2;$$

$$2x + 19,2 = 21,2; 2x = 2; x=1; A_r(x) = 1.$$

5) X-in nisbi atom kütləsini müəyyən edin.  $A_r(\text{H}) = 1$ .

Birləşmə $\text{X}_2\text{H}_6$	Birləşmədə:	
	N(X)	m(birləşmə qramla)
	a	m

$$\text{Həlli: } M_r(\text{X}_2\text{H}_6) = 2x + 6 \Rightarrow 1 \text{ mol} \Rightarrow 2N_A(x)$$

$(2x + 6)$  qram birləşmədə  $\rightarrow 2N_A$  sayda x varsa,  
m qramında  $\rightarrow a$  sayda olar.

$$2x + 6 = \frac{2N_A \cdot m}{a}; \quad 2(x + 3) = \frac{2N_A \cdot m}{a}; \quad X = \frac{N_A \cdot m}{a} - 3 \text{ olar.}$$

6) V-ni müəyyən edin.  $A_r(\text{C}) = 12$ ;  $A_r(\text{H}) = 1$ .

Qarışıqın tərkibi	v(mol)	Qarışıqın kütləsi (qram)	Qarışıqın həcmi:
$\text{C}_2\text{H}_2$	a	210	V
$\text{CH}_4$	a		
$\text{C}_2\text{H}_4$	a		

$$\text{Həlli: } m_{(\text{qarışıq})} = a \cdot 26 + a \cdot 16 + a \cdot 28 = 210; a = 3.$$

$$\text{Onda } V = v_{(\text{qarışıq})} \cdot V_M = 3a \cdot V_M = 3 \cdot 22,4 = 67,2 \text{ l.}$$

7) Qaz qarışıqının orta molyar kütləsini (q/mol ilə) hesablayın. ( $^{12}_6\text{C}$ ;  $^1_1\text{H}$ )

Qarışıqın tərkibi	Qarışıqda N(proton)	Qarışıqda N(neutron)
$\text{CH}_4$	3a	a
$\text{H}_2$		

**Həlli:** Qarışıqda x mol  $\text{CH}_4$  və y mol  $\text{H}_2$  olduğunu qəbul edək:

$$\begin{array}{l} \begin{array}{l} x \text{ mol} \\ \text{CH}_4 \end{array} + \begin{array}{l} y \text{ mol} \\ \text{H}_2 \end{array} \\ \text{N(p)} \quad 10x + 2y = 3a \\ \text{N(n)} \quad 6x + 0 = a \end{array} \quad \left| \quad \begin{array}{l} 10x + 2y = 3 \cdot 6x = 18x; \\ 8x = 2y; 4x = y. \end{array} \right.$$

$$\text{Onda: } M_{\text{orta}} = \frac{\vartheta_1 \cdot M_1 + \vartheta_2 \cdot M_2}{\vartheta_1 + \vartheta_2} = \frac{x \cdot 16 + y \cdot 2}{x + y} = \frac{16x + 8x}{x + 4x} = 4,8.$$

**Cavab:** 4,8.

8) X-in nisbi atom kütləsini müəyyən edin.  $A_r(O) = 16$ .

Maddə	Kütləsi (qramla)	Maddədə N(atom)ümumi
$X_2O_3$	30,4	$6,02 \cdot 10^{23}$

**Həlli:**  $M_r(X_2O_3) = 2x + 48$

$X_2O_3$ -ün  $M_r$ -indəki atomların ümumi sayı  $(2+3) \cdot 6,02 \cdot 10^{23} = 5 \cdot 6,02 \cdot 10^{23}$  olur.

Onda:

$X_2O_3$  qr-da  $\rightarrow 5 \cdot 6,02 \cdot 10^{23}$  atom varsa

30,4 qr-da  $\rightarrow 6,02 \cdot 10^{23}$  atom var.

$2x + 48 = 152; 2x = 104; \quad x = 52. A_r(X) = 52.$

9) Z-i müəyyən edin.  $A_r(O) = 16; A_r(Ca) = 40$ .

Maddələr	$M_r$	$A_r(X)$
$X_2O$	a	Z
CaY	a	

**Həlli:**  $2x + 16 = 40 + Y; \quad 2x = Y - 24; \quad x = \frac{Y-24}{2} = 0,5Y - 12.$

10) Naməlum metalın 6,75 qramında  $4,515 \cdot 10^{23}$  elektron varsa, metalın sulfat duzunun nisbi molekül kütləsini müəyyən edin.  $A_r(S) = 16; A_r(O) = 16$ .

**Həlli:** Fərz edək ki, neytral metal atomunda (yəni Ar-də) n qədər valent elektronu var. Onda:

6,75 q-da  $\rightarrow 4,515 \cdot 10^{23}$

$A_r$ -də  $\rightarrow 4 \cdot 6,02 \cdot 10^{23}$

$A_r = 9n$

$n = 1$  olduqda  $A_r = 9$ , belə 1 valentli metal yoxdur.

$n = 2$  olduqda  $A_r = 18$ , belə metal yoxdur.

$n = 3$  olduqda  $A_r = 27$ , metal Al-dur.

Onda:  $M_r[Al_2(SO_4)_3] = 342$  olur.

11) Hansı ifadələr doğrudur?  $A_r(C) = 12; A_r(O) = 16$

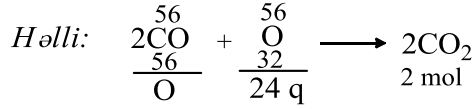
Qarışıqdakı maddələr	Kütlələri (qrqla)	Reaksiyadan sonar artıq qalan maddənin kütləsi (qramla)
CO	m	12
O <sub>2</sub>	m	

1) artıq qalan oksigendir.

2) 0,5 mol CO<sub>2</sub> alınır.

3) oksigenin başlanğıc kütləsi 56 qramdır.





24 q O<sub>2</sub> artıq olduqda → 2 mol CO<sub>2</sub> alınır.

12 q O<sub>2</sub> artıq olduqda → x/x = 1 mol.

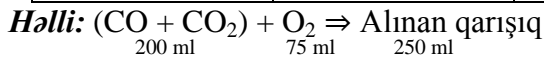
24 q O<sub>2</sub> artıq olduqda → 56 q O<sub>2</sub> götürülüb.

12 q O<sub>2</sub> artıq olduqda → y/y = 28 q.

Deməli cavab yalnız 1 olur.

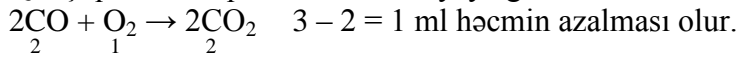
12) İlk qarışıqdakı dәм qazının (CO) hәcm pәyını hesablayın.

Qarışığın tərkibi	Qarışığın həcmi (n.ş-də)	Qarışığa əlavə olunan O <sub>2</sub> -nin həcmi (n.ş-də)	Reaksiyadan sonar qalan qarışığın həcmi (n.ş-də)
CO	200 ml	75 ml	250 ml
CO <sub>2</sub>			



275 – 250 = 25 ml azalma olur.

Qarışıqdakı CO qazı O<sub>2</sub> ilə reaksiyaya girir.



$$2 + 1 = 3 \quad 2$$

Onda: 2 ml CO olduqda → həcm 1 ml azalırsa

X ml CO olduqda → həcm 25 ml azalır

$$X = 50 \text{ ml CO; } \varphi(\text{CO}) = \frac{50}{200} \cdot 100\% = 25\%$$

**Cavab:** 25%

### Dövrü qanun və dövrü sistem. Atomun quruluşu.

1) Cədvələ əsasən elementlərin dövr üzrə soldan sağa düzülüşünü göstərin.

Eyni dövrün əsas yarım qrup elementləri	Elementə aid məlumatlar
X	Yalnız oksidləşdirici xassə göstərilir.
Y	Sıra nömrəsi ona ən yaxın təsirsiz qazın sıra nömrəsindən 1 vahid çoxdur.
Z	Sıra nömrəsi halogenin sıra nömrəsindən 1 vahid çoxdur
T	Hidrogenli birləşməsində –2 oksidləşmə dərəcəsi göstərir.

**Həlli:** Mövcud elementlərdən flüor yalnız oksidləşdirici xassə göstərir.

Onda  $X \Rightarrow {}_9\text{F}$ -dur. Oda VII A qrupunda 2-ci dövrdə yerləşir. Deməli verilmiş bütün elementlər 2-ci dövrdə yerləşir.  $Y \Rightarrow {}_3\text{Li}$ -dur. Onun sıra nömrəsi ona yaxın nəcib qazından ( ${}_2\text{He}$ ) 1 vahid çoxdur. O da I A qrupunda yerləşir. Z-in sıra nömrəsi halogeninkindən 1 vahid çoxdursa VIII A qrupunda yerləşir  $Z \Rightarrow {}_{10}\text{Ne}$ .

T VI qrupunda yerləşir  $T \Rightarrow {}_8\text{O}$ ;  $\text{H}_2\overset{-2}{\text{O}}$

**Cavab:**

I	VI	VII	VIII
Y	T	X	Z

2) Y və Z elementləri X-in qonşu qruplarında yerləşirsə Y və Z-in sıra nömrəsini müəyyən edin.

	${}_7\text{X}$	
Y		Z

**Həlli:** X-in nömrəsinə görə onun yerləşdiyi qrupu təyin etməklə Y və Z-in yerləşdiyi dövrü qrupu və sıra nömrəsini müəyyən etmək olar?

${}_7\text{X}$   $\begin{matrix} 1) 2) \\ 2 \ 5 \end{matrix}$   $\begin{matrix} 2\text{-ci dövr} \\ \text{VA qrupu} \end{matrix}$

Onda: Y-in sıra nömrəsi 14, Z-in sıra nömrəsi 16 olur.

	IV	V	VI
2		${}_7\text{X}$	
3	${}_{14}\text{Y}$		${}_{16}\text{Z}$

3) X-in atomunda 20 neyron, Y-in atomunda isə  $N(P)=N(\text{neyt}) + 5$  olduğunu bilərək birləşmənin nisbi molekül kütləsini hesablayın ( ${}_{8}^{16}\text{O}$ ).

Birləşmə $\text{X}_2\text{YO}_4$	Elementlərin dövrü cədvəlində yeri			
	X		Y	
	dövr	qrup	dövr	qrup
	4	I A	4	VII B

**Həlli:**  ${}_{19}^{39}\text{X}$   $\begin{matrix} 1) 2) 3) 4) \\ 2 \ 8 \ 8 \ 1 \end{matrix}$ ;  ${}_{25}^{55}\text{Y}$   $\begin{matrix} 1) 2) 3) 4) \\ 2 \ 8 \ 13 \ 2 \end{matrix}$  X-in 19, Y-in 25 protonu var.

$A_r(\text{X}) = 19 + 20 = 39$   $n(\text{Y}) = 25 + 5 = 30$ ;  $A_r(\text{Y}) = 30 + 25 = 55$

Onda  $M_r(\text{X}_2\text{YO}_4) = 2 \cdot 39 + 55 + 64 = 197$

Yüklü hissəciklər	Yüklü hissəciklərə aid məlumatlar
${}_a\text{X}^{2+}$ ${}_b\text{Y}^{3-}$ ${}_b\text{Y}^{3+}$	$N(\bar{e})_{\text{X}^{2+}} + N(\bar{e})_{\text{Y}^{2+}} = 20$ $N(P)_{\text{X}^{2+}} = 3 \cdot N(\bar{e})_{\text{Y}^{3+}}$

b-ni müəyyən edin.

<b>Həlli:</b>	${}_aX^{2+}$	${}_bY^{3-}$	${}_bY^{3+}$
N( $\bar{e}$ )	$a - 2$	$b + 3$	$b - 3$
Şərtə görə	$a - 2 + b + 3 = 20; a + b = 19$		
	$a = 3 \cdot (b - 3) = 3b - 9$		
Onda:	$3b - 9 + b = 19; 4b = 28; b = 7$		

5)  $M_r(XY) = 72$  olduğuna görə ionların neytronlarının cəmini hesablayın.

İonlar	N(n)	N( $\bar{e}$ )
$X^{2+}$	a	a - 2
$Y^{2-}$	a - 4	a - 2

<b>Həlli:</b>	${}_aX^{2+} A_r(X) = N(P) + N(n) = 2a$
	$Y^{2-} N(P)_Y = N(\bar{e})_{Y^{2-}} - [\text{yük}] = a - 2 - 2 = a - 4$
	$A_r(Y) = N(p) + N(n) = a - 4 + a - 4 = 2a - 8$
Onda:	$M_r(XY) = 2a + 2a - 8 = 72; 4a = 80; a = 20$
<b>Cavab:</b>	$a + a - 4 = 20 + 20 - 4 = 36$

6) Z-i müəyyən edin.

4-cü dövrün əlavə yarımqrup elementləri	Atomunda:		N(P)
	N(p-elektron)	N(d-elektron)	Z
X	4y	y	

**Həlli:** 4-cü dövr əlavə yarımqrup elementlərinin hamısı  $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 3d^a 4s^b$  elektron formuluna malikdir. Buradan görünür ki, X atomunda 12 p-elektron var. Onda:  $4y = 12; y = 3$  olur. Deməli X elementinin elektron quruluşu  $\dots 3d^3 4s^2$  olduğundan onun protonlarının sayı 25 olur.  $Z = 25$ .

7) X, Y, Z ardıcıl dövrdə və əsas yarımqrupda yerləşirsə, hansı ifadələr doğrudur?

${}_5X$			Y
		+5 Z	

- 1) Y-in minimum oksidləşmə dərəcəsi -3-dür.
- 2) X-in maksimum oksidləşmə dərəcəsi +3-dür.
- 3) Z ilə Y elementləri  $Z_2 Y_5$  birləşməsi əmələ gətirir.

**Həlli:**  ${}_5X$ -in sıra nömrəsinə görə X, Y, Z-in yerləşdiyi qrupu və dövrü müəyyən etmək olar.

${}_5X$	1) 2)	3-cü dövr		
	2 3	III A qrupu		
	III	IV	V	VI
2	${}_5X$			${}_8Y$
3			${}_{15}Z$	

Onda:  ${}_5X \Rightarrow {}_5B$ ;  ${}_8Y \Rightarrow {}_8O$ ;  ${}_{15}Z \Rightarrow {}_{15}P$  olur.

1)  ${}_8Y$ -in minimum oksidləşmə dərəcəsi  $N(\text{qrup}) - 8 = 6 - 8 = -2$  olur.

2)  $X$ -in maksimum oksidləşmə dərəcəsi  $+3$  olur.

3)  $Z_2Y_5 \Rightarrow P_2O_5$

**Cavab:** 2, 3

8)  $Z$ -i müəyyən edin.

İonlar	$N(\bar{e})$	$Y^0$ -in elektron formulu
${}_{16}X^{2-}$	$a+8$	...Z
$Y^+$	$a$	

**Həlli:**  ${}_{16}X^{2-}$   $N(\bar{e}) = N(P) + [\text{yük}] = 16+2 = a + 8$ ;  $a = 10$

${}_pY^+$   $N(P)_Y = N(\bar{e}) + [\text{yük}] = 10 + 1 = 11$ .

${}_{11}Y \begin{matrix} 1) 2) 3) \\ 2 \ 8 \ 1 \end{matrix}$  ...Z  $\Rightarrow$  ...  $3s^1$

9)  $Z$ -i müəyyən edin.

Elementlər	Dövri cədvəldə mövqeyi		Əmələ gətirdiyi birləşmə molekulunda $N(\bar{e})$	Birləşmənin formulu
	dövr	qrup		
X	4	VI B	72	Z
Y	2	VII A		

**Həlli:**  ${}_{24}X \begin{matrix} 1) 2) 3) 4) \\ 2 \ 8 \ 13 \ 1 \end{matrix}$   $X$ -in 24 protonu, 24 elektronu olur.

72-nin içərisində  $3X$  olsa onda  $Y$ -ə elektron düşür. Deməli  $Z$ -in içərisində maksimum  $2X$  yerləşə bilər:  $72 - 2 \cdot 24 = 24$ .

${}_8Y \begin{matrix} 1) 2) \\ 2 \ 6 \end{matrix}$   $Y$ -in 8 protonu, 8  $\bar{e}$ -nu var.

Onda  $24:8 = 3$  atom  $Y$  birləşmədə olmalıdır;  $Z \Rightarrow X_2Y_3$   $N(\bar{e})_{\text{üm}} = 2 \cdot 24 + 3 \cdot 8 = 72$

**Cavab:**  $X_2Y_3$

10) Neytral  $X$  atomunda 8 ədəd tam dolmuş və 1 ədəd yarımdolmuş orbital varsa, elementin dövri cədvəldə yerini müəyyən edin.

**Həlli:**

↑ ↓
--------

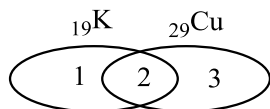
1
---

  
tam dolmuş orbital      yarımdolmuş orbital

Onda:  $N(\bar{e})_{\text{üm}} = 8 \cdot 2 + 1 = 17$

${}_{17}X \begin{matrix} 1) 2) 3) \\ 2 \ 8 \ 7 \end{matrix}$  **3-cü dövr VII A qrupu**

11) Uyğunluğu Eyer –Venn diaqramında meəyyən edin.



- a) 1 tək elektronu var.  
 b) Sabit valentlidir.  
 c) Dəyişkən valentlidir.  
 d) Hər ikisi eyni dövrdə yerləşir.  
 e) s-yarımsəviyyələrində eyni sayda elektron vardır.

**Həlli:**  ${}_{19}\text{K}$   $\begin{matrix} 1) 2) 3) 4) \\ 2 8 8 1 \end{matrix}$   $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 4s^1$  4-cü dövr sabit valentlidir. I A qrupu 7 ədəd s-elektronu var.

${}_{29}\text{Cu}$   $\begin{matrix} 1) 2) 3) 4) \\ 2 8 18 1 \end{matrix}$  4-cü dövr, I B qrupu dəyişkən valentlidir.  
 $1s^2 2s^2 2p^6 3s^2 3p^6 3d^{10} 4s^1$  7 ədəd s-elektronu var.

**Cavab:**

1	2	3
b	a,b,e	c

12) Z-i müəyyən edin.

${}_{20}\text{X}^{2+}$	2a
$\text{Y}^-$	a
$\text{Y}^0$	Z

**Həlli:**  $N(\bar{e})_x^{2+} = N(p) - \text{yük} = 20 - 2 = 18$ ;  $2a = 18$ ;  $a = 9$ .

${}_p\text{Y}^- N(\bar{e}) = a = 9$ ;  $N(p) = N(\bar{e}) - [\text{yük}] = 9 - 1 = 8$

${}_8\text{Y}^0 N(\bar{e}) = N(p) = 8$

**Cavab:8.**

### İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

- M.M.Abbasov, V.M.Abbasov, N.Ə.Abişov və b. VII siniflər üçün kimya dərslisi. Bakı, Aspoliqraf, 2017, 92 s.
- M.M.Abbasov, V.M.Abbasov, R.Ə.Əliyeva və b. VIII siniflər üçün kimya dərslisi. Bakı, Aspoliqraf, 2018, 200 s.
- M.M.Abbasov, N.Ə.Abişov və b. VIII siniflər üçün kimyadan müəllimlər üçün metodik vəsait. Bakı, Aspoliqraf, 2017, 84 s.
- Dövlət İmtahan Mərkəzi, Abituriyent jurnalının xüsusi buraxılışı. Kimyadan test toplusu. I hissə. Bakı, Abituriyent, 2019, 397 s.

*A.Дж.Махмудова*

**Методы решения химических проблем как самостоятельная работа студентов**

**РЕЗЮМЕ**

В статье рассматриваются проблемы химии и пути их решения на основе рефератов, составленных студентами по общей химии в результате их умственной деятельности.

*A.J.Mahmudova*

**Methods for solving chemical problems as an independent work of students**

**SUMMARY**

The article discusses the problems of chemistry and ways to solve them on the basis of abstracts compiled by students in general chemistry as a result of their mental activity.

**Açar sözlər:** kimyadan ilk anlayışlar, molyar kütlə, molyar həcm, qarışıqlar və onların ayrılması üsulları, atom və onun quruluşu, oksidləşmə dərəcəsi.

**Ключевые слова:** первые понятия химии, молярная масса, молярный объем, смеси и методы их разделения, атом и его структура, состояние окисления.

**Key words:** the first concepts of chemistry, molar mass, molar volume, mixtures and methods for their separation, atom and its structure, oxidation state.